

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра екології та ботаніки

До захисту
допускається
завідувач кафедри
екології та ботаніки
Скляр В.Г. _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим рівнем вищої освіти

На тему: «ОЦІНКА СТАНУ ЗАКАЗНИКІВ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ»

Виконав: _____
(підпис)

Цікало М. С.
(Прізвище, ініціали)

Група:

ЕКО 2101

Науковий керівник: _____
(підпис)

проф. Коваленко І. М.
(Прізвище, ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

Освітній ступінь – «Бакалавр»

Спеціальність – 101 “Екологія”

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Зав. кафедрою _____ Скляр В.Г.

“ ____ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу студентів

Цікало Михайлу Сергійовичу

1. Тема роботи **«ОЦІНКА СТАНУ ЗАКАЗНИКІВ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ»**

Затверджено наказом по університету від “ ____ ” _____ 20__ р. № _____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедрі _____

3. Вихідні дані до роботи: *нормативно-правова база, джерела інформації про ПЗФ Роменського району, наукові та довідкові матеріали, польові дослідження та моніторингові дані, картографічні матеріали.*

4. Перелік завдань, які будуть виконуватися в роботі: (1) *Проаналізувати стан природно-заповідного фонду Сумської області та Роменського району;* (2) *оцінити стан та рівень захисту заказників загальнодержавного значення Роменського району та визначити основні загрози для їх існування;* (3) *оцінити стан та рівень захисту заказників регіонального значення Роменського району та визначити основні загрози для їх існування;* (4) *розробити пропозиції щодо покращення ефективності управління природно-заповідним фондом району та заходи для розширення території ПЗФ.*

Керівник дипломної роботи _____ (І.М. Коваленко)

Завдання прийняв до виконання _____ (М.С. Цікало)

Дата отримання завдання “ ____ ” _____ 202__ р.

Анотація

Природно-заповідний фонд України є важливою складовою екологічної політики держави, а його розвиток та розширення мають стратегічне значення у контексті збереження біорізноманіття, адаптації до змін клімату та сталого розвитку. Проведений аналіз підтвердив, що Роменський район Сумської області має значний природний потенціал, який представлений унікальними природними об'єктами, цінними екосистемами та рідкісними видами флори і фауни. На території району розташовані природоохоронні об'єкти різного значення, зокрема гідрологічні, ботанічні та геологічні заказники, а також пам'ятки природи, які забезпечують збереження цінних природних ландшафтів. Природно-заповідний фонд Роменського району виконує важливу екологічну функцію, забезпечуючи збереження природних комплексів, підтримання екологічного балансу та сприяючи розвитку екологічного туризму.

У кваліфікаційній роботі здійснено оцінку сучасного стану заказників Роменського району Сумської області. Розглянуто структуру природоохоронних територій, їх екологічне значення, а також виявлено основні проблеми, пов'язані з недостатнім фінансуванням, слабкою правовою охороною та антропогенним впливом. Запропоновано конкретні шляхи удосконалення управління природоохоронними об'єктами, включаючи розширення площ ПЗФ, впровадження сучасних методів моніторингу та залучення громад до природоохоронної діяльності. Результати можуть бути використані органами місцевої влади, науковцями та екологічними організаціями для підвищення ефективності охорони природних територій.

Ключові слова: *природно-заповідний фонд, Роменський район, заказники, біорізноманіття, екологічна мережа, антропогенний вплив.*

Annotation

The Nature Reserve Fund of Ukraine is an essential component of the country's environmental policy, and its development and expansion have strategic importance in the context of biodiversity conservation, climate change adaptation, and sustainable development. The conducted analysis confirmed that the Romny District of Sumy Region has significant natural potential, represented by unique natural sites, valuable ecosystems, and rare species of flora and fauna. The territory of the district contains nature conservation areas of various categories, including hydrological, botanical, and geological reserves, as well as natural landmarks that ensure the preservation of valuable natural landscapes.

The nature reserve fund of the Romny District plays an important ecological role by preserving natural complexes, maintaining ecological balance, and promoting the development of ecotourism.

The qualification thesis provides an assessment of the current state of the nature reserves in the Romny District of Sumy Region. It examines the structure of protected areas, their ecological importance, and identifies key issues such as insufficient funding, weak legal protection, and anthropogenic pressure. Specific recommendations are proposed for improving the management of protected areas, including expanding the protected area network, implementing modern monitoring methods, and engaging local communities in nature conservation activities. The results can be used by local authorities, researchers, and environmental organizations to enhance the effectiveness of nature protection in the region.

Keywords: *nature reserve fund, Romny District, nature reserves, biodiversity, ecological network, anthropogenic impact.*

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	9
1.1. Значення природно-заповідного фонду у збереженні біорізноманіття.....	9
1.2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України.....	11
1.3. Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду.....	14
РОЗДІЛ 2. ОБ’ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	18
2.1. Об’єкт та предмет дослідження.....	20
2.2. Природні умови Роменського району Сумської області.....	23
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	23
РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА СТАНУ ЗАКАЗНИКІВ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)	26
4.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Сумської області.....	26
4.2. Структура природно-заповідного фонду Роменського району.....	27
4.3. Характеристика заказників загальнодержавного та регіонального значення на території Роменського району.....	30
ВИСНОВКИ	39
ПРОПОЗИЦІЇ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41

ВСТУП

Актуальність теми. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) є важливою складовою екологічної політики будь-якої країни, оскільки він забезпечує збереження біорізноманіття, рідкісних видів флори і фауни, а також цінних природних ландшафтів.

В умовах активного антропогенного впливу та зміни клімату питання охорони навколишнього середовища набуває особливої важливості. Україна володіє значними природними ресурсами, і збереження природно-заповідного фонду є необхідним етапом для забезпечення сталого розвитку держави.

Роменський район Сумської області є територією з багатим природним потенціалом. Водночас цей регіон стикається з проблемами, пов'язаними з недостатнім фінансуванням природоохоронних заходів та недостатнім моніторингом стану природних ресурсів. Важливою є також проблема недосконалого управління природоохоронними територіями, що ставить під загрозу збереження екологічної рівноваги. Оцінка стану природно-заповідного фонду цього регіону дозволить виявити основні проблеми та запропонувати заходи для їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Вибрана тема дослідження є частиною реалізації екологічних стратегій, спрямованих на збереження біорізноманіття та охорону природних територій в Україні. Оцінка стану природно-заповідного фонду Роменського району є важливим етапом у рамках виконання національних стратегій охорони природи та міжнародних зобов'язань України, зокрема, в межах Конвенції про біологічне різноманіття.

Мета даного дослідження полягає в оцінці стану заказників Роменського району Сумської області та визначенні перспектив їх розвитку.

Об'єктом дослідження у даній роботі є загальнодержавні та регіональні заказники Роменського району Сумської області, як об'єкти, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та інше значення.

Предметом дослідження виступають сучасний стан, структура, функціонування заказників Роменського району та їх роль у збереженні природних комплексів і екологічної рівноваги.

Завдання дослідження:

- проаналізувати стан природно-заповідного фонду Сумської області та Роменського району;
- оцінити стан та рівень захисту заказників загальнодержавного значення Роменського району та визначити основні загрози для їх існування;
- оцінити стан та рівень захисту заказників регіонального значення Роменського району та визначити основні загрози для їх існування;
- розробити пропозиції щодо покращення ефективності управління природно-заповідним фондом району та заходи для розширення території ПЗФ.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувались методи аналізу наукових джерел, картографічних матеріалів, статистичних даних та законодавчих актів. Також були використані методи польового дослідження, систематизації та класифікації інформації.

Наукова новизна отриманих результатів. У роботі проводиться детальний аналіз стану заказників Роменського району Сумської області, з урахуванням сучасних адміністративно-територіальних підрозділів. Це дозволяє визначити основні проблеми в управлінні природоохоронними територіями і запропонувати ефективні заходи щодо їх покращення та розширення.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані місцевими органами влади, екологічними організаціями та громадськими активістами для розробки заходів, спрямованих на збереження природних ресурсів та підвищення ефективності управління природоохоронними територіями в Роменському районі.

Особистий внесок здобувача. Автором було здійснено самостійний збір та аналіз літературних джерел, виконано польові спостереження,

проведено оцінку стану заказників Роменського району, а також сформульовано пропозиції щодо покращення їх управління.

Структура і обсяг роботи. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, результатів дослідження, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок і включає 2 таблиці і 7 рисунків. Список використаних джерел містить 35 найменувань.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

1.1. Значення природно-заповідного фонду у збереженні біорізноманіття

Правовою основою охорони природних екосистем, видів рослин і тварин та збереження різноманіття видів фауни країни є природно-заповідний фонд (ПЗФ). Він відображає всі географічні території, які потребують охорони для збереження природних систем, угруповань, видів і підтримки існуючої біологічної рівноваги. Природно-заповідний фонд особливо важливий в умовах зміни клімату, деградації природної ресурсної бази та зміни антропогенного навантаження на довкілля[21].

Тропічні та субтропічні регіони є різноманітними, і складність структури та функціональності Землі залежить від їх підтримки з метою збереження біорізноманіття. Деградація біорізноманіття впливає на життя людини, оскільки екосистеми виконують такі важливі функції, як очищення води і повітря, регулювання клімату, запилення рослин та інші послуги. Водночас, нераціональне використання природних ресурсів, незаконне знищення природних комплексів та посилення антропогенного впливу може призвести до зменшення біорізноманіття[22].

З огляду на численні загрози, що існують на міжнародному рівні, природоохоронні території поступово перетворюються на головні острівці відносної стабільності в умовах скорочення біологічного різноманіття. Вони надають притулок для оселення зникаючих, локалізованих та ендемічних видів, а тому є необхідними для збереження біорізноманіття [6]. Природно-заповідний фонд, входячи в екологічну систему країни та світу, взаємодіє з природними територіями та їх екосистемами, створюючи умови для збереження незліченної кількості видів[23].

Активно охоронювані природні території в рамках природно-заповідного фонду є важливими не лише для видів, але й для екосистем.

Сьогодні території ПЗФ виконують функції, пов'язані з підтримкою фундаментальних життєвих процесів водообміну, пожежної безпеки, запобігання ерозії та інших важливих для нормального функціонування природного середовища на Землі. Це особливо важливо з огляду на те, що антропогенні зміни, які включають урбанізацію, індустріалізацію та сільське господарство, призвели до погіршення якості навколишнього середовища [3].

Збереження екосистем є основним фактором збереження стану Землі, а також сприяння бажаному розвитку. Заповідники та національні парки дозволяють відновити природні процеси, які могли бути спотворені антропогенною діяльністю. Завдяки заповідним територіям зберігаються природні ландшафти, види тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення, підтримується середовище існування цих тварин і рослин, а також можуть проводитися різноманітні наукові дослідження[6].

Україна має величезний природний потенціал, але, насамперед, через інтенсифікацію споживання ресурсів та антропогенне навантаження, об'єкти природно-заповідного фонду потребують детальної уваги та захисту. Загальна кількість природоохоронних територій в Україні становить понад 8 000, серед них національні парки, біосферні заповідники, природні заповідники та пам'ятки природи [1].

Особливістю ПЗФ України є наявність великої кількості територій міжнародного значення, в тому числі біосферних резерватів, які є частиною Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Більше того, вони функціонують не лише як національні, а й як міжнародні компоненти екомережі, що сприяють підтримці умов існування видів та популяцій, передбачених міжнародними договорами та конвенціями [11].

Природні заповідники та національні природні парки України мають безцінне значення не лише для збереження видового та генетичного різноманіття, але, насамперед, для подальшої популяризації екологічного туризму в країні, як високоефективного та прибуткового виду економічної діяльності для мешканців та місцевих громад. Це додатково заохочує

організації до природоохоронної діяльності, в якій гармонізовано поєднуються економічні, соціальні та екологічні елементи[24].

Тим не менш, в Україні існує багато проблем, пов'язаних зі створенням та охороною природно-заповідних територій: нестача фінансування, слабкий нагляд та низька ефективність управління природоохоронними територіями. Більшість природоохоронних територій все ще недостатньо добре розмежовані, а більшість територій не мають необхідного правового режиму збереження природних ресурсів, що також створює проблеми для їх охорони[25].

Однак, в цілому, на фоні цих проблем, існує можливість збільшення кількості об'єктів природно-заповідного фонду, наприклад, таких як Сумська область, та всієї території України в цілому, що дозволить зберегти виняткові види природних комплексів та різних видів живих організмів.

Природно-заповідний фонд є однією з основних ланок у системі збереження біологічного різноманіття в Україні та світі. Його функціонування допомагає нам підтримувати природні екосистеми, відповідні види та посилювати ключові процеси. Проблеми природно-заповідних територій в Україні потребують належного розгляду та практичних дій для збільшення їх кількості та забезпечення подальшого розвитку. Виконання цих завдань є запорукою сталого розвитку країни в контексті міжнародного екологічного тиску.

1.2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України

Природно-заповідний фонд України є головною організацією системи, яка забезпечує охорону природних територій, унікальних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, популяцій рослин і тварин, стабілізацію рівноваги в екосистемах України. Природно-заповідні території України виділяються поняттям ПЗФ і включають національні парки, біосферні заповідники, природні заповідники та пам'ятки природи, які

відрізняються за своїми юридичними правами. Вони діють з метою сталого управління та збереження біологічного різноманіття і слугують центрами наукових досліджень, навчання, заповідної справи, рекреації та екологічного туризму[26].

В Україні наразі налічується понад 8 000 природних заповідників та природоохоронних територій, що охоплюють площу понад 4 мільйони гектарів, або близько 7 % території країни [1]. Структура природно-заповідного фонду складається з наступних категорій: Національні природні парки Біосферні заповідники Природні заповідники Регіональні ландшафтні парки Об'єкти природно-заповідного фонду Пам'ятки природи Інші природоохоронні території. Багато з цих територій віднесено до об'єктів регіонального та загальнодержавного значення, але є об'єкти, які також включені до міжнародної мережі природоохоронних територій - біосферних резерватів під егідою ЮНЕСКО.

Найбільшим типом природоохоронних територій України є національні природні парки та біосферні заповідники, яких налічується 48 та 10 відповідно, що займають більшу частину природоохоронних територій України. Існують численні парки зі значною площею, серед яких Шацький національний природний парк, Карпатський національний природний парк, Черемоський національний природний парк та інші [7].

Однак в Україні все ще існує низка проблем, які перешкоджають виконанню функцій ПЗФ, незважаючи на велику кількість природно-заповідних територій в країні. Однією з них є слабе фінансове забезпечення природоохоронних територій.

Це робить проблематичним проведення наукових досліджень, оцінку стану природних ресурсів, а потім забезпечення належної охорони та відновлення природних регіонів. Хоча частина з них фінансується в повному обсязі, більшість природоохоронних територій отримують недостатнє фінансування, що робить їх нездатними виконувати належні природоохоронні функції - Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України [1].

Іншою проблемою є високий антропогенний вплив на природні об'єкти, такий як незаконне будівництво, збільшення площі оброблюваних земель, вирубка лісів та видобуток корисних копалин, що є небажаним для екосистем. З цієї точки зору, населення багатьох природоохоронних територій потребує подальшого захисту з метою збереження природних просторів[27].

Ще однією проблемою є труднощі в розумінні ступеня захисту в природі деяких з цих заповідних територій через слабкі кордони, які їх оточують, що робить захист і управління складним завданням. Природоохоронні організації зазначають, що в Україні існують види, які мешкають на територіях з невизначеними в натурі межами, а тому є вразливими до незаконної експлуатації [2].

Іншою тісно пов'язаною проблемою є відсутність адекватного механізму постійного відстеження та оцінки стану природоохоронних територій. У деяких випадках відсутні якісні дані про поточну ситуацію з біорізноманіттям, що унеможливує своєчасне реагування на загрози, а також вжиття належних заходів для збереження відповідних територій. Це також небажано, оскільки відсутність інтенсивного моніторингу унеможливує оцінку ефективності впливу/витрат різних природоохоронних заходів, що здійснюються в межах ПЗФ.

Враховуючи наявність усіх вищезазначених проблем, одним з найактуальніших завдань є збільшення та підвищення ефективності функціонування природно-заповідного фонду України.

Україна має потенціал для збільшення площ природоохоронних територій, зокрема шляхом створення нових національних природних парків, біосферних заповідників та регіональних ландшафтних парків, що дасть змогу зберегти природні комплекси на значних територіях. Розширення мережі ПЗФ має охоплювати створення нових об'єктів ПЗФ та розширення просторових меж існуючих об'єктів ПЗФ, а також «раціоналізацію меж в натурі» для всіх об'єктів ПЗФ[28].

По-друге, більш актуальним завданням є визначення та вдосконалення джерел фінансування природоохоронних територій, зокрема, шляхом залучення приватного сектору, розвитку екологічного туризму та інших пов'язаних з ним програм збереження біорізноманіття за підтримки міжнародних фінансових інституцій. Заходи, спрямовані на реалізацію стратегії сталого розвитку в регіоні, також передбачають подальший розвиток мережі екологічних територій та включення природоохоронних територій до системи використання та управління природними ресурсами[29].

Індикатором захищеності та екологічної стабільності в Україні є природно-заповідний фонд України. Проте, сучасна система ПЗФ має багато проблем: недостатнє фінансування для охорони всіх цінних оселищ та екосистем, забагато людей взаємодіють з природою, відсутній ефективний моніторинг. Подальший розвиток природно-заповідної справи в Україні вбачається у розширенні територій, об'єднанні та зміцненні меж територій, а також у збільшенні фінансування цих територій, що, в свою чергу, сприятиме збереженню та охороні природних комплексів та видів в Україні.

1.3. Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду

Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду (ПЗФ) є однією з основних умов для ефективного управління природними територіями, їх збереження та охорони в Україні. Природно-заповідний фонд включає різноманітні об'єкти природоохоронного значення, що мають особливу правову охорону. Для належного функціонування ПЗФ необхідне чітке визначення правових норм, стандартів та процедур, що регламентують статус, охорону, управління і використання природних ресурсів на цих територіях[30].

Основним документом, що визначає нормативно-правову базу природоохоронної діяльності в Україні, є Закон України "Про природно-

заповідний фонд України", прийнятий ще в 1992 році і неодноразово змінюваний і доповнюваний. Цей закон визначає правовий статус об'єктів природно-заповідного фонду, встановлює правила щодо їх створення, охорони та використання, а також механізми управління природоохоронними територіями. Відповідно до закону, природно-заповідний фонд України складається з таких категорій, як національні парки, біосферні заповідники, природні резервації, пам'ятки природи та інші території, що мають охоронний статус [1].

Перш за все, закон встановлює, що всі природоохоронні території мають унікальний охоронний статус; будь-яке використання природних ресурсів, наявних у межах таких територій, повинно здійснюватися з урахуванням їх екологічного стану. Одним з важливих положень цього закону є встановлення заборонних заходів щодо діяльності на територіях, що охороняються від будь-якої діяльності, яка може призвести до подальшої вирубки лісів, видобутку корисних копалин, будівництва та іншої антропогенної діяльності, яка може завдати шкоди навколишньому природному середовищу [2].

Крім того, відповідно до цього закону розробляються інші нормативно-правові акти, що регулюють особливий режим природоохоронних територій. Це можуть бути постанови Кабінету Міністрів України про порядок оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду та їх межі, про порядок охорони та використання таких територій, а також інші нормативні акти адміністративного рівня [3].

Україна є стороною багатьох міжнародних договорів та конвенцій у сфері охорони навколишнього середовища та біологічного різноманіття. Наразі Україна є членом Конвенції про біологічне різноманіття, яка є рамковою дипломатичною угодою, що кодифікує правила збереження біологічного різноманіття, забезпечення сталого доступу до біологічних ресурсів та справедливого розподілу прибутків від їх використання. Її положення передбачають, що Сторони гарантують раціональне використання

природних територій, які є безпосередніми осередками біологічного різноманіття[20].

Крім того, Україна займає своє місце в мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Біосферні заповідники, як випливає з їхньої назви, відносяться до природних або земних регіонів, яким надано міжнародне природоохоронне значення. Це покладає на Україну відповідальність за створення та розвиток належного управління такими територіями з метою захисту особливої відносності екосистем та видів. Законодавчі акти також сприяють створенню та розширенню природоохоронних територій, що також змушує державу виконувати свої порівняльні зобов'язання щодо управління природними екосистемами [5].

Окрім законодавчих актів, Україна також має низку стратегій і програм, які визначають конкретні кроки для розвитку природоохоронної діяльності в країні. Однією з таких є Національна стратегія охорони біорізноманіття України, яка була прийнята на виконання міжнародних зобов'язань країни в рамках Конвенції про біологічне різноманіття. Ця стратегія включає комплекс заходів, спрямованих на збереження природних територій, створення нових об'єктів природно-заповідного фонду, а також на поліпшення моніторингу і управління екосистемами [6].

Також варто відзначити Програму розвитку природно-заповідного фонду України на період до 2030 року. Вона включає план створення нових природоохоронних територій, наукові дослідження в галузі охорони природи, поліпшення координації між державними органами та громадськими організаціями у сфері охорони довкілля, а також забезпечення належного фінансування для природоохоронних проектів. Програма ставить за мету розширення природно-заповідного фонду та вдосконалення його управління на місцевому рівні [7].

Для кожної категорії природно-заповідних територій в Україні встановлено певний правовий статус. Наприклад, національні природні парки мають на меті збереження природних ландшафтів і забезпечення умов для

екологічного туризму, в той час як біосферні заповідники є територіями для охорони природних екосистем і проведення наукових досліджень. Правовий статус природно-заповідних об'єктів передбачає встановлення обмежень на діяльність, яка може завдати шкоди природі. Наприклад, на територіях ПЗФ забороняється ведення сільського господарства, добування корисних копалин, а також будівництво, що може порушити природну рівновагу [8].

З метою забезпечення сталого функціонування природоохоронних об'єктів на рівні територіальних громад було запроваджено різні форми управління природоохоронними територіями, зокрема надання громадам права управління регіональними природними парками та іншими природоохоронними територіями на місцевому рівні [9].

Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду є важливим аспектом забезпечення охорони природи в Україні. Закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність ПЗФ, встановлюють чіткі правила для створення, охорони та управління природоохоронними територіями. Однак для досягнення ефективності в природоохоронній діяльності необхідно покращити фінансування природоохоронних об'єктів, а також забезпечити належну правову охорону на всіх рівнях управління. Враховуючи міжнародні зобов'язання та національні програми, Україна має можливість продовжити розширення і зміцнення свого природно-заповідного фонду, що є необхідною умовою для збереження біорізноманіття та сталого розвитку країни.

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Об'єкт та предмет дослідження

Об'єктом дослідження у даній роботі є природно-заповідний фонд Роменського району Сумської області, що включає території та об'єкти, які мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та інше значення. Природно-заповідний фонд регіону представляє собою важливу складову екологічної мережі області, забезпечуючи збереження біорізноманіття, відновлення природних комплексів, а також підтримання екологічного балансу у межах адміністративно-територіальної одиниці. Збереження цих територій є критично важливим для підтримання сталого розвитку регіону в умовах зростаючого антропогенного навантаження та зміни клімату.

Предметом дослідження виступають сучасний стан, структура, функціонування природно-заповідного фонду Роменського району та його роль у збереженні природних комплексів і екологічної рівноваги. Увага акцентується на вивченні природних та антропогенних факторів, що впливають на функціонування природоохоронних територій, а також на аналізі можливостей та обмежень щодо розширення площі природно-заповідного фонду і покращення його управління [1].

Роменський район Сумської області є територією з багатим природним потенціалом. У його межах представлені унікальні природні комплекси, які є осередком біологічного різноманіття регіону. Серед об'єктів природно-заповідного фонду району особливе значення мають заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та інші природоохоронні території, які забезпечують охорону рідкісних і зникаючих видів флори та фауни. Водночас недостатнє фінансування, антропогенне навантаження та низький рівень

правової охорони природних об'єктів створюють серйозні загрози для екологічної стабільності регіону [3].

Об'єктом особливої уваги є категорії природно-заповідного фонду, представлені на території Роменського району, які включають гідрологічні заказники, ландшафтні заказники, ботанічні та ентомологічні заказники, пам'ятки природи місцевого значення та інші природоохоронні території [5]. Такі об'єкти сприяють збереженню природних комплексів, що є характерними для лісостепової зони України, а також виконують роль екологічних коридорів, які об'єднують осередки біорізноманіття в межах регіону.

Ключовою характеристикою об'єкта дослідження є його комплексність, що передбачає інтеграцію природних, економічних, соціальних і правових аспектів у процесі управління природоохоронними територіями. Роменський район має значний потенціал для розвитку природно-заповідного фонду, що зумовлено сприятливими природними умовами, різноманітністю ландшафтів та наявністю рідкісних видів флори і фауни, які потребують охорони [12].

Важливим аспектом дослідження є вивчення впливу антропогенних факторів, таких як сільськогосподарська діяльність, урбанізація, вирубка лісів, забруднення водойм і незаконне полювання, на стан природно-заповідного фонду. Ці чинники часто призводять до деградації природних територій, зменшення чисельності рідкісних видів і порушення екосистемних зв'язків. Аналіз цих загроз дозволяє сформулювати конкретні рекомендації для підвищення ефективності охорони природних територій та їх інтеграції у регіональну екологічну мережу [10].

Розглядаючи предмет дослідження, слід також зазначити важливість законодавчого регулювання функціонування природно-заповідного фонду в Україні. Законодавство визначає правові засади створення, охорони та використання природоохоронних територій, однак його реалізація на місцевому рівні часто стикається з труднощами, пов'язаними з недостатньою координацією між різними інституціями та нестачею фінансових ресурсів [2].

У межах дослідження важливим є ідентифікація перспективних територій, які можуть бути включені до природно-заповідного фонду, а також аналіз можливостей для розширення площі вже існуючих природоохоронних об'єктів. Це включає використання сучасних методів геоінформаційних технологій, аналіз картографічних матеріалів та обґрунтування нових природоохоронних територій з урахуванням екологічної цінності їхніх природних комплексів [6].

Таким чином, об'єкт і предмет дослідження є взаємопов'язаними компонентами, які забезпечують комплексний підхід до аналізу стану природно-заповідного фонду Роменського району. Це дозволяє виявити ключові проблеми і запропонувати шляхи їх вирішення, спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіону та збереження його природного багатства для майбутніх поколінь.

2.2. Природні умови Роменського району Сумської області

Роменський район Сумської області (Табл. 1) розташований у межах лісостепової зони України і відзначається значним природним потенціалом. Територія району охоплює площу 3,9 тис. кв. км і включає 8 територіальних громад, 289 населених пунктів, серед яких 1 місто, 7 селищ та 281 село. За кількістю сіл Роменський район поступається лише Сумському, тоді як за площею і кількістю територіальних громад займає проміжне положення серед адміністративних одиниць Сумської області [3].

Таблиця 1. Основні характеристики адміністративно-територіального поділу районів Сумської області

Райони	Кількість територіальних громад	Площа району, тис. кв. км	Кількість населених пунктів	міста	селища	села
Сумський	16	6,5	4	29	417	414,1
Охтирський	9	3,2	2	5	178	112,9
Роменський	8	3,9	1	7	289	107,6
Конотопський	8	5,2	4	17	289	168,6
Шосткинський	10	5,1	4	14	229	167,6
Сумська область	51	23,8	15	72	1402	970,8

Роменський район характеризується рівнинним рельєфом із помірною висотою, що створює сприятливі умови для розвитку сільського господарства. Головними типами ґрунтів є чорноземи, які відзначаються високою родючістю та забезпечують ефективне ведення аграрної діяльності. Однак, антропогенне використання земельних ресурсів протягом тривалого часу призвело до часткового зниження природного потенціалу ґрунтів, зокрема через ерозійні процеси та виснаження поживних речовин [12].

Клімат району помірно-континентальний із м'якими зимами та теплим літом. Середньорічна температура повітря коливається в межах +7...+9°C. Річна кількість опадів становить близько 500–600 мм, що є достатнім для забезпечення природної рослинності, але в деякі роки спостерігається нерівномірність їх розподілу, що може створювати ризики для сільськогосподарської діяльності. Сильні посухи чи надмірні опади періодично впливають на природні екосистеми, створюючи потребу у впровадженні заходів з адаптації до змін клімату [8].

Водні ресурси району представлені річками, озерами та штучними водоймами. Найбільшою річкою, що протікає територією району, є Сула, яка відіграє важливу роль у забезпеченні водними ресурсами, підтриманні біорізноманіття та забезпеченні умов для відпочинку місцевого населення.

Береги річки є місцем розташування багатьох природоохоронних територій, які сприяють збереженню рідкісних видів флори та фауни [7].

Роменський район багатий на природні ресурси, серед яких особливе місце займають лісові масиви. Ліси виконують важливу функцію збереження водного режиму території, зменшення впливу ерозії та створення середовища існування для багатьох видів рослин і тварин. Водночас лісові площі району перебувають під впливом антропогенних чинників, таких як вирубка лісу та сільськогосподарське освоєння, що потребує посиленого контролю та впровадження заходів із відновлення лісових насаджень [10].

Таким чином, природні умови Роменського району Сумської області характеризуються значним природним потенціалом, який забезпечує можливість для розвитку як сільського господарства, так і природоохоронної діяльності. Водночас наявність кліматичних змін, антропогенних навантажень та обмежених ресурсів для екологічного моніторингу створює необхідність у впровадженні заходів із збереження природного середовища та раціонального використання його ресурсів.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження стану природно-заповідного фонду Роменського району Сумської області вимагало використання комплексного підходу, що поєднує теоретичні та практичні методи (Рис. 3.1). Основною метою було оцінити стан природоохоронних територій району, визначити їхній екологічний, соціально-економічний та природоохоронний потенціал, а також виявити основні проблеми та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності їх функціонування.

Першим етапом дослідження стало збирання наявної інформації про природно-заповідний фонд Роменського району. Використовувалися офіційні дані Департаменту екології та природних ресурсів Сумської обласної державної адміністрації, нормативно-правові документи, наукові публікації та звіти, що стосуються стану природно-заповідного фонду району [1; 3]. Особливу увагу було приділено оцінці площі, типів територій та їхнього розподілу за категоріями природоохоронного значення.

Рис. 3.1. Карта розташування Роменського району в Сумській області.

(Джерело: uk.wikipedia.org)

Другим важливим етапом стало вивчення нормативно-правових актів, які регулюють функціонування природно-заповідного фонду в Україні. Аналіз проводився на основі Закону України "Про природно-заповідний фонд

України", інших законодавчих документів та місцевих програм розвитку природоохоронної діяльності. Це дало змогу визначити правові аспекти, що впливають на управління та охорону природних територій району [5; 6].

Для вивчення географічних і природних особливостей заповідних територій використовувалися картографічні матеріали. Просторовий аналіз проводився з використанням геоінформаційних систем (ГІС), що дозволило виявити динаміку змін меж природно-заповідних територій, ступінь антропогенного впливу, а також можливі території для розширення мережі природоохоронних об'єктів. На основі аналізу ГІС-даних було також оцінено екологічну продуктивність та особливості природних ландшафтів Роменського району [7].

У процесі дослідження застосовувалися методи екологічного моніторингу, спрямовані на оцінку біорізноманіття, екологічного стану ландшафтів і рівня антропогенного навантаження. Для цього використовувалися польові методи дослідження, зокрема облік чисельності рідкісних видів рослин і тварин, оцінка стану екосистем та аналіз природоохоронних заходів, що впроваджуються в районі [9].

Наступним кроком було вивчення впливу антропогенних факторів на природні об'єкти. Було досліджено вплив сільськогосподарської діяльності, незаконної вирубки лісів, будівництва та інших видів діяльності, що можуть змінювати природні ландшафти та погіршувати стан природних екосистем. Для цього аналізувалися статистичні дані про забруднення повітря, ґрунтів та водних ресурсів району [4; 8].

Ключовою частиною роботи стало визначення екологічного стану природно-заповідного фонду, зокрема шляхом оцінки чисельності та ареалів рідкісних видів, що мешкають на цих територіях. Оцінка проводилася на основі літературних джерел та польових спостережень. Також аналізувалися заходи, спрямовані на збереження рідкісних видів, та їхня ефективність [10].

Для оцінки фінансування природоохоронної діяльності в районі було використано звіти Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів

України. Аналізувався рівень фінансування заходів із охорони природи, а також джерела залучення додаткових ресурсів, таких як міжнародні гранти, програми розвитку екотуризму та ініціативи місцевих громад [2].

У підсумку, проведені дослідження дозволили отримати комплексну характеристику стану природно-заповідного фонду Роменського району, виявити основні проблеми, пов'язані з його функціонуванням, та розробити рекомендації для покращення управління природоохоронними територіями. Зібрані дані стануть основою для подальших наукових досліджень та управлінських рішень у сфері охорони природи.

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА СТАНУ ЗАКАЗНИКІВ РОМЕНСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

4.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Сумської області

Природно-заповідний фонд Сумської області є важливою складовою екологічної системи регіону, який виконує стратегічну функцію у збереженні біорізноманіття, природних ландшафтів, а також у забезпеченні екологічного балансу. Розташування області у лісостеповій зоні України створює сприятливі умови для розвитку багатих і різноманітних природних комплексів, що включають ліси, степи, водойми та інші природні екосистеми. Загальна площа природно-заповідного фонду області становить близько 250 тисяч гектарів, що складає приблизно 7,5 % від загальної площі регіону [1].

Структура природно-заповідного фонду Сумської області представлена широким спектром категорій, включаючи біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники різного типу (гідрологічні, ландшафтні, ботанічні), пам'ятки природи, заповідні урочища та інші об'єкти. На території області функціонують три об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення: Деснянський біосферний заповідник, національний природний парк «Гетьманський» та низка інших територій, що мають велике значення як для регіону, так і для країни в цілому [5].

Сумська область також характеризується значною кількістю природно-заповідних об'єктів місцевого значення, які виконують не менш важливу функцію. Серед них – ландшафтні заказники, ботанічні сади, дендропарки, що зберігають рідкісні і зникаючі види рослин, а також місця існування багатьох видів тварин, які перебувають під загрозою зникнення [13]. Багатство природних ресурсів області обумовлює необхідність підтримання ефективного управління природоохоронними територіями.

Серед ключових проблем, які виникають у функціонуванні природно-заповідного фонду Сумської області, варто зазначити недостатнє фінансування, що ускладнює проведення наукових досліджень, моніторинг та впровадження природоохоронних заходів. Багато об'єктів ПЗФ регіону не мають чітко визначених меж, що створює загрози для їх охорони та забезпечення режиму заповідності. Крім того, антропогенний вплив, зокрема незаконне вирубування лісів, забруднення водойм і земель, негативно впливає на стан природних територій [18].

Значна частина природно-заповідних територій Сумської області включена до міжнародних природоохоронних ініціатив, таких як мережа біосферних резерватів ЮНЕСКО. Це забезпечує не лише визнання унікальної екологічної цінності регіону, але й створює перспективи для залучення додаткового фінансування з боку міжнародних екологічних організацій. Також варто відзначити активну участь області у впровадженні стратегій сталого розвитку, які передбачають збереження природних ресурсів і розширення мережі природоохоронних територій [11].

Природно-заповідний фонд Сумської області є важливим компонентом регіональної екологічної мережі, яка сприяє збереженню біорізноманіття, природних екосистем і сталому розвитку території. Однак для забезпечення ефективного функціонування цих територій необхідно вирішити існуючі проблеми, такі як нестача фінансування, слабка законодавча база і відсутність належного моніторингу. Водночас природоохоронний потенціал Сумської області відкриває широкі можливості для розвитку екотуризму, наукових досліджень та зміцнення екологічної безпеки регіону [10].

4.2. Структура природно-заповідного фонду Роменського району

Природно-заповідний фонд Роменського району є важливою складовою екологічної мережі Сумської області та представляє собою сукупність природних територій і об'єктів, які перебувають під охороною держави. Цей

фонд створено з метою збереження унікальних природних комплексів, рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, а також забезпечення екологічної рівноваги в регіоні. Структура природно-заповідного фонду району включає різні категорії об'єктів, що охоплюють як загальнодержавні, так і місцеві природоохоронні території [5].

До складу природно-заповідного фонду Роменського району входять гідрологічні, ландшафтні, ботанічні заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища та інші території, що мають природоохоронне значення. Всього в районі налічується понад 20 об'єктів природно-заповідного фонду, які займають близько 7 % від загальної площі району. Важливе місце у структурі ПЗФ займають заказники, які відіграють ключову роль у збереженні природних ландшафтів і біорізноманіття [6].

Гідрологічні заказники становлять значну частину природно-заповідного фонду району. Вони спрямовані на охорону водних екосистем, які є важливими для підтримки гідрологічного балансу та забезпечення сприятливих умов для водно-болотних угруповань. Найбільш відомими гідрологічними заказниками в районі є долини річок Сула та Роменка, які зберігають цінні водні ландшафти і є середовищем існування рідкісних видів рослин і тварин [4].

Ландшафтні заказники займають важливе місце в структурі ПЗФ Роменського району. Вони створені для охорони унікальних природних ландшафтів, які мають екологічну, наукову та естетичну цінність. Ландшафтні заказники сприяють збереженню природної рівноваги та виконують роль екологічних коридорів, які з'єднують різні елементи природно-заповідного фонду. Одним із таких об'єктів є заповідні території, що охоплюють лісові масиви на півдні району [8].

Ботанічні заказники представлені ділянками, які забезпечують охорону рідкісних і зникаючих видів флори, характерних для лісостепової зони України. Ці об'єкти мають особливе значення для збереження природних угруповань та підтримання популяцій рослин, які перебувають під загрозою

зникнення. Ботанічні заказники Роменського району також слугують важливими базами для проведення наукових досліджень у галузі ботаніки [6].

Заповідні урочища в районі створені з метою збереження природних ділянок із високою екологічною цінністю, що мають унікальні ландшафтні та біологічні характеристики. Такі території відіграють важливу роль у захисті рідкісних екосистем та виконують функції екологічного буфера, який запобігає деградації природних ландшафтів під впливом антропогенного навантаження [12].

Окреме місце в структурі природно-заповідного фонду займають пам'ятки природи, які представляють собою унікальні природні об'єкти, такі як дерева-старожили, рідкісні геологічні утворення, джерела та інші природні феномени. Ці об'єкти мають значну наукову, культурну та естетичну цінність і часто є осередками екологічного туризму в регіоні [11].

Природно-заповідний фонд Роменського району характеризується високою екологічною цінністю та багатством природних ресурсів (Рис. 4.2.1). Проте він стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування, слабка правова охорона та антропогенний вплив. Незважаючи на це, природно-заповідний фонд району має великий потенціал для розширення та вдосконалення, що дозволить забезпечити збереження природних багатств і створити умови для сталого розвитку регіону [7].

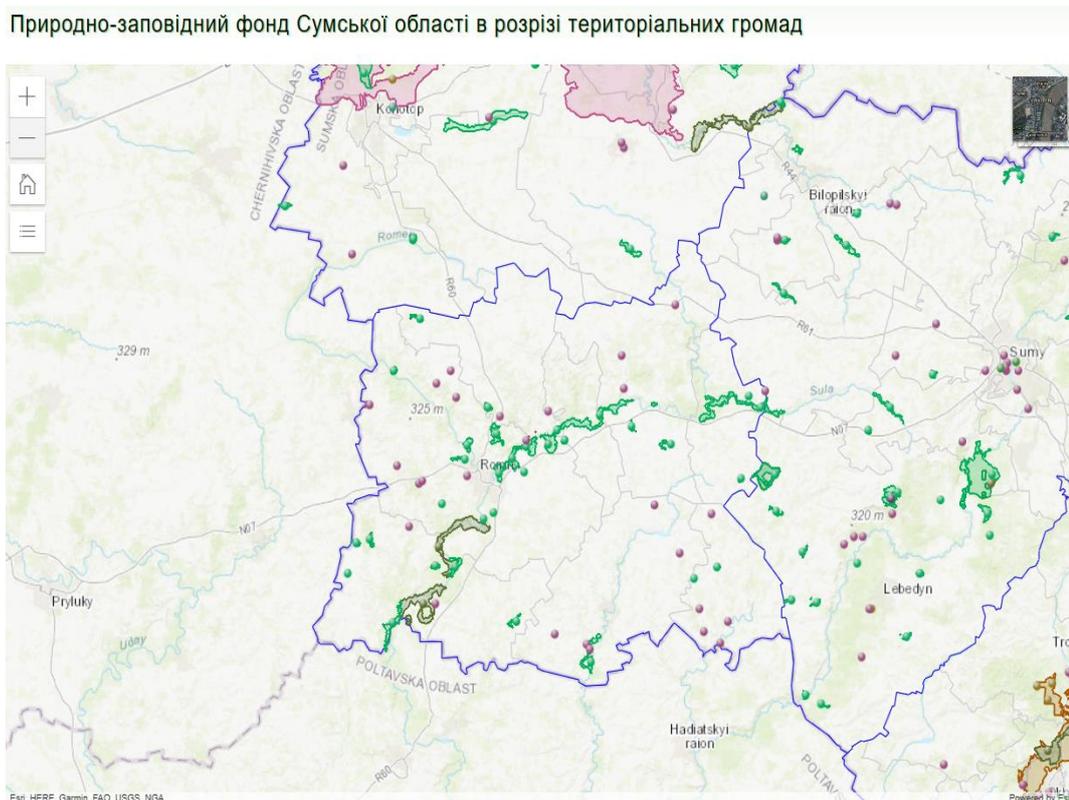

Рис. 4.2.1. Карта природно-заповідного фонду Сумської області в розрізі територіальних громад. (Джерело: pzf.land.kiev.ua)

4.3. Характеристика заказників загальнодержавного та регіонального значення на території Роменського району

На території Роменського району Сумської області знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, які мають особливу цінність для збереження природних ресурсів і біорізноманіття не лише регіону, але й країни в цілому. Ці об'єкти є ключовими елементами екологічної мережі України, виконуючи функції охорони унікальних природних комплексів, рідкісних видів флори та фауни, а також забезпечуючи екологічну стабільність у регіоні. Загальнодержавний статус об'єктів ПЗФ свідчить про їх значущість та визначає високий рівень правового захисту.

Один із найбільших та найважливіших об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення в Роменському районі – це гідрологічний заказник "Андріяшівсько-Гудимівський" (Рис. 4.3.1, Рис. 4.3.2), площею 1509,6 га. Розташований у заплаві річки Сули, в межах Андріяшівської територіальної громади. Створений у 1977 році, з метою збереження унікальних водно-болотних угідь, що є середовищем існування для багатьох рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин. Річка Роменка, яка протікає через територію заказника, утворює численні затоки, стариці та болотисті ділянки, що забезпечують умови для розмноження водоплавних птахів і нересту риб. У заказнику також зберігаються рідкісні види водно-болотної рослинності, які включені до Червоної книги України [5; 12].

Рис. 4.3.1. Заплава річки Сула в межах гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Андріяшівсько-Гудимівський». (Джерело: ua.igotoworld.com)

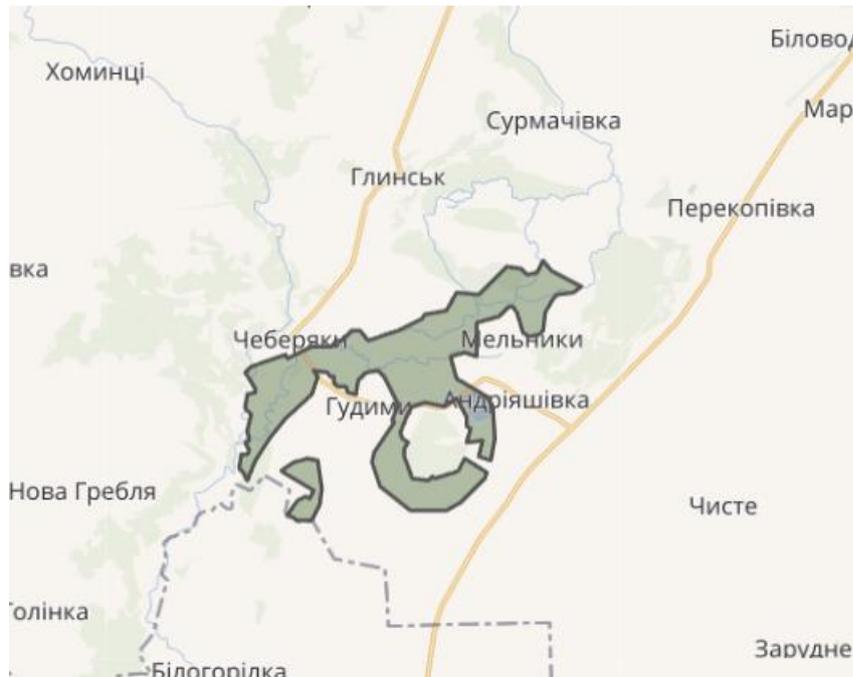

Рис. 4.3.2. Схема розташування та межі гідрологічного заказника загальнодержавного значення «Андріяшівсько-Гудимівський». (Джерело: Публічна кадастрова карта України, шар «Природно-заповідний фонд»)

Біловодський гідрологічний заказник – Один із характерних об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення в Роменському районі – гідрологічний заказник "Біловодський" (Рис. 4.3.3), загальною площею близько 1515,7 га. Розташований між селами Бобрик та Перекопівка, на південь від міста Ромни, у межах заплави річки Сула. Заказник був створений з метою охорони цінних водно-болотних угідь, які мають важливе значення для збереження біорізноманіття регіону.

Територія заказника охоплює ділянки заплавної луки, боліт, стариць та джерел, які створюють сприятливі умови для існування рідкісних видів флори й фауни. Тут зафіксовано присутність видів, занесених до Червоної книги України, зокрема представників водно-болотної рослинності та водоплавних птахів. Заказник також виконує важливу водорегулюючу функцію, стримуючи паводкові води навесні та підтримуючи рівень вологи в літній період.

Завдяки природним умовам та відносній недоторканості, "Біловодський" є одним із важливих осередків збереження природних екосистем у південній частині Роменського району.

Рис. 4.3.3. Загальний вигляд території гідрологічного заказника "Біловодський".

(Джерело: uk.wikipedia.org)

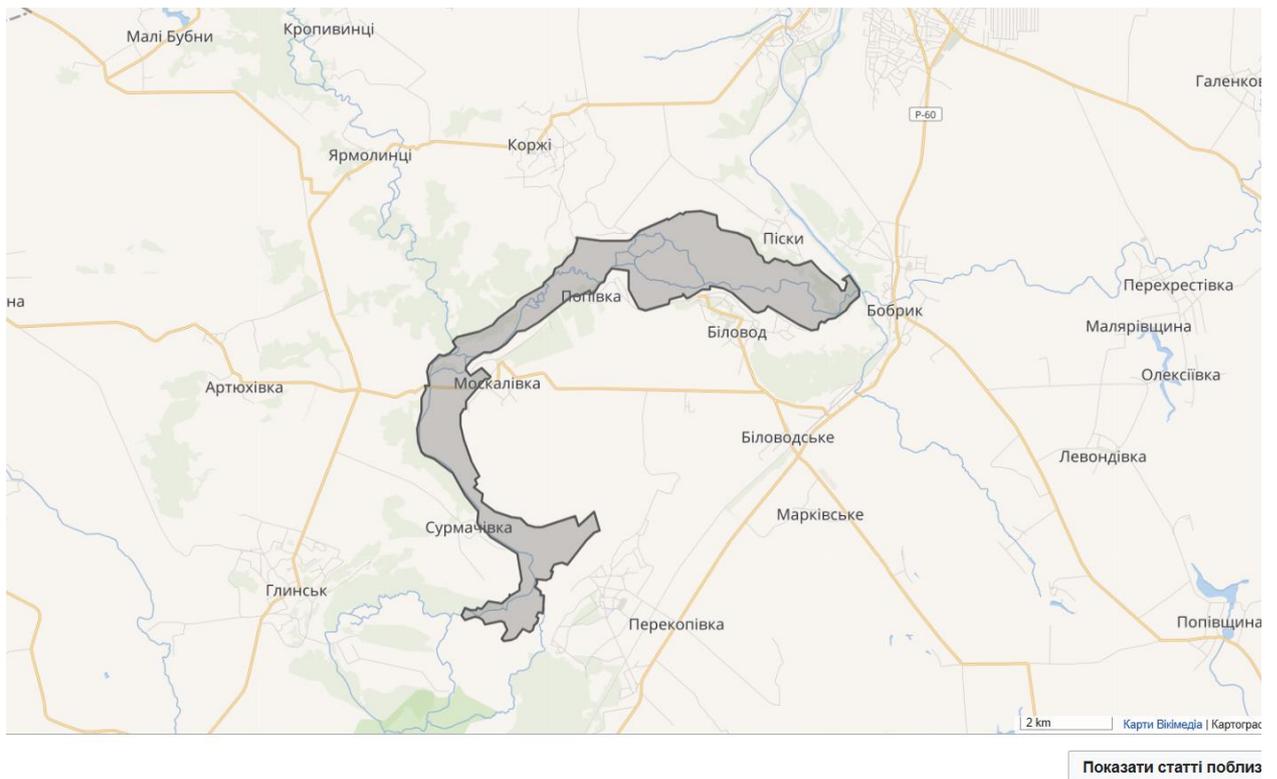

Рис. 4.3.4. Схема розташування гідрологічного заказника "Біловодський" у межах Роменського району. (Джерело: uk.wikipedia.org)

У Роменському районі Сумської області функціонує 16 заказників місцевого значення, що мають різне природоохоронне спрямування (табл. 2). Їх створення охоплює період із 1977 по 2021 рік. Загальна площа усіх заказників становить приблизно 1 554,8 га.

Переважають ботанічні заказники – понад 50% від загальної кількості. Найбільший за площею – Вовківці гідрологічний заказник (462,9 га). Найменший за площею – Ковиловий ботанічний заказник (3,9 га). Найстаріший – Хмелівський ботанічний заказник (1977 р.). Найновіші – Деревлянки та Гутко-Ожинка (створені у 2021 р.).

Таблиця 2. Заказники місцевого значення Роменського району Сумської області

Назва	Площа, га	Рік створення
Байбачий загальнозоологічний заказник	9,6	2001
Борозенківський ботанічний заказник	295	1980
Ведмежівський загальнозоологічний заказник	71,2	2010
Вовківці гідрологічний заказник	462,9	2005
Громадська дума ботанічний заказник	72,4	2004
Джерельні розсипи ботанічний заказник	172,8	2005
Дібрівка ландшафтний заказник	64,5	2007
Засулля ботанічний заказник	13,5	2004
Дубинський ботанічний заказник	39,4	2004
Ковиловий ботанічний заказник	3,9	2006
Колядинецький ботанічний заказник	26,5	2018
Коровинський ботанічний заказник	65,5	2009
Косарівщина ландшафтний заказник	59	2013
Деревлянки ландшафтний заказник	115,3	2021
Гутко-Ожинка ботанічний заказник	42,8	2021
Хмелівський ботанічний заказник	82,0	1977

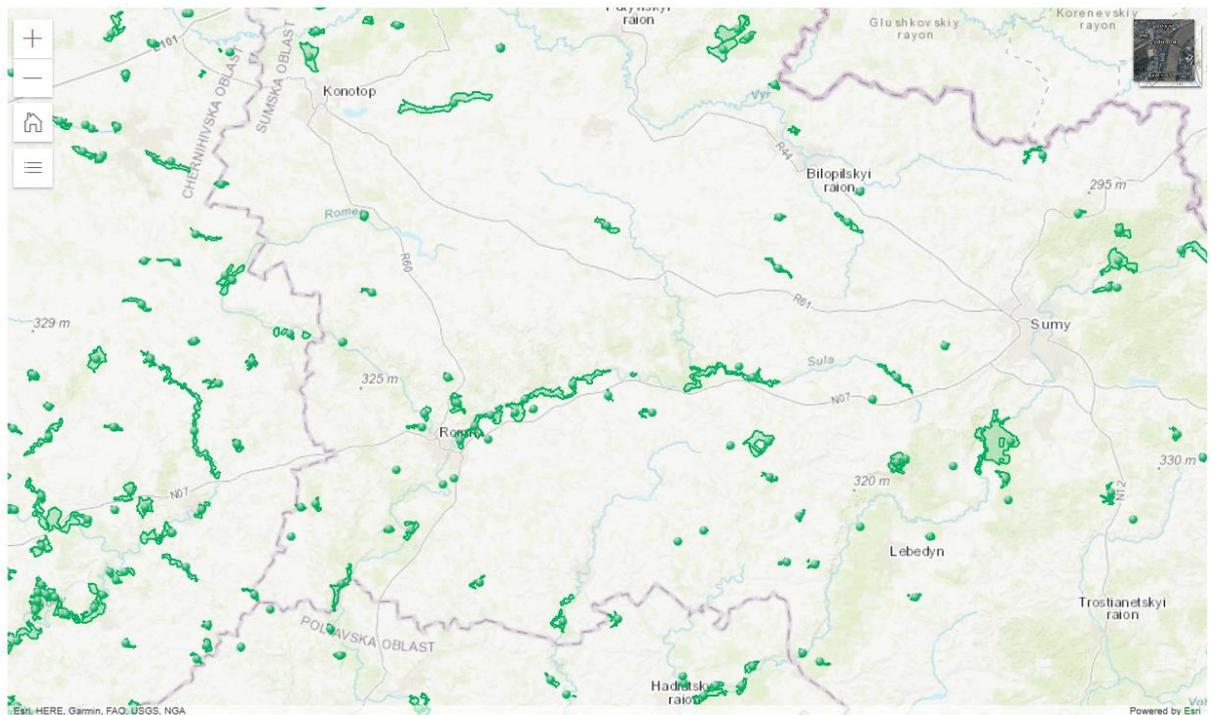

Рис. 4.3.5. Карта-схема розташування заказників місцевого значення Роменського району Сумської області. (Джерело: uk.wikipedia.org)

У багатьох ботанічних заказниках району охороняються залишки справжніх та лучних степів, які є рідкісними для Лівобережної України через інтенсивне землеробство.

Цінні види, які охороняються:

- Ковила волосиста, ковила найкрасивіша, ковила дніпровська — занесені до Червоної книги України;
- Різнотрав'я: шавлія, люцерна, астрагал, дзвоники, чебрець, сон чорніючий та ін.
- Типові заказники: *Ковиловий*, *Колядинецький*, *Гутко-Ожинка*, *Засулля*, *Борозенківський* – ботанічні заказники, які охоплюють степові або лучно-степові ділянки.

Зоологічні заказники забезпечують збереження природного середовища для мешкання диких ссавців, птахів, земноводних та комах.

Цільова охорона:

- Байбак (бабак степовий) – ендемічний степовий вид, занесений до Червоної книги;
- Сіра чапля, боривітер, ящірка зелена, їжак вухатий;
- Збереження біоценозів (тваринних угруповань), пов'язаних із луками, лісосмугами, балками.
- Типові заказники: *Байбачий* та *Ведмежівський* загальнозоологічні заказники.

Гідрологічні заказники створено з метою збереження боліт, заплав, джерел, ставків, річкових долин, які мають важливе значення для:

- Регуляції мікроклімату, водного режиму території;
- Місць гніздування водно-болотних птахів (качки, лиски, чаплі, очеретянки);
- Збереження гідрофільної рослинності: осока, рогіз, лепеха, болотна м'ята.

Типовий заказник: *Вовківці* – найбільший за площею гідрологічний заказник району (462,9 га).

Майже всі заказники виконують функцію охорони червонокнижних та регіонально рідкісних видів.

Приклади охоронюваних видів:

- Рослини: ковила, сон чорніючий, півники сибірські, цибуля подільська;
 - Тварини: деркач, подорожник малий, тхір степовий, орел-карлик.
- Біотопи важливі для збереження видів:

- Степи, луки, байрачні ліси, балки, заболочені ділянки.

Роменський район має розвинену мережу заказників місцевого значення, що є основою формування регіональної екомережі. Домінуюча категорія — ботанічні заказники, що свідчить про високу ботанічну цінність території. Разом із гідрологічними, зоологічними та ландшафтними заказниками вони утворюють різноманітну систему природоохоронних об'єктів, що потребує ефективного управління та моніторингу.

Таким чином, об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення на території Роменського району є невід'ємною частиною екологічної мережі України. Вони виконують не лише функції збереження унікальних природних комплексів і видів, але й сприяють підтриманню екологічного балансу в регіоні. Однак, для ефективного функціонування цих об'єктів необхідно забезпечити належний рівень фінансування, правової охорони та впровадження сучасних методів управління, що дозволить зберегти їх природну цінність для майбутніх поколінь [9].

ВИСНОВКИ

Проведено комплексне дослідження, спрямоване на аналіз, оцінку та розробку рекомендацій для ефективного функціонування природно-заповідного фонду регіону.

Дослідження підтвердило, що Роменський район має значний природний потенціал. Він представлений унікальними екосистемами, цінними природними об'єктами та рідкісними видами флори і фауни, що потребують збереження. Однак, функціонування ПЗФ ускладнене низкою проблем, таких як недостатнє фінансування, обмежений моніторинг та не завжди ефективне управління.

Оцінено стан та рівень захисту заказників загальнодержавного значення Роменського району та визначено основні загрози для їх існування. На території району розташовані 2 загальнодержавні заказники. Ці території відіграють ключову роль у збереженні унікальних природних комплексів, підтримують екологічний баланс. Проте, їх існування перебуває під постійною загрозою через активний антропогенний вплив (незаконна вирубка, забруднення) та відсутність чітко визначених меж.

На території району функціонує 16 регіональних заказників. Вони доповнюють загальнодержавні об'єкти, забезпечуючи охорону локальних природних цінностей. Однак, ці заказники також стикаються з подібними проблемами: антропогенним тиском, недостатнім контролем та не завжди належним правовим режимом.

Для підвищення ефективності управління заказниками та загалом ПЗФ району необхідно залучати додаткові фінансові ресурси (розвиток екотуризму, інвестиції), підвищувати екологічну свідомість населення.

Таким чином, проведене дослідження не лише оцінило сучасний стан заказників Роменського району, а й визначило конкретні шляхи для їхнього сталого розвитку та ефективного збереження, що має важливе практичне значення для місцевих органів влади та природоохоронних організацій.

ПРОПОЗИЦІЇ

Результати дослідження дозволили сформулювати практичні рекомендації щодо вдосконалення управління природно-заповідним фондом Роменського району:

- необхідно розширювати площу природоохоронних територій шляхом створення нових об'єктів та розширення меж існуючих.
- підвищення рівня моніторингу стану природоохоронних територій із використанням сучасних методів, таких як геоінформаційні системи, що дозволить ефективніше оцінювати екологічний стан регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Департамент природно-заповідного фонду та біорізноманіття – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт*. URL: <https://mepr.gov.ua/pro-nas/struktura/departament-pryrodno-zapovidnogo-fondu-ta-bioriznomanittya/> (дата звернення: 18.11.2024).
2. До питання винесення меж об'єктів ПЗФ та закріплення їх в природі – Екологія Право Людина. *Екологія Право Людина*. URL: <https://epl.org.ua/announces/do-pytannya-vynesennya-mezh-ob-yektiv-pzf-ta-zakriplennya-yih-v-naturi/> (дата звернення: 16.11.2024).
3. ЕКОЛОГІЧНИЙ ПАСПОРТ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ станом на 01.01.2022. Сум. облдержадмін. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Sumska-obl_2021.pdf (дата звернення: 10.12.2024).
4. Загальна інформація про Роменський район. *Роменська районна рада* Офіційний сайт. URL: <https://romrada.gov.ua/pro-romenskiy-rajon/zagalna-informaciya-pro-romenskiy-rajon/> (дата звернення: 09.01.2025).
5. Категорія:Природно-заповідний фонд Роменського району – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Категорія:Природно-заповідний_фонд_Роменського_району (дата звернення: 09.01.2025).
6. Кирильчук К. С. Роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні біорізноманіття [Електронний ресурс] / К. С. Кирильчук, Я. С. Говенько, Ю. М. Тебенко // Матеріали наукової конференції викладачів, аспірантів і студентів Сумського НАУ, (Суми, 17-20 квітня 2019 р.). – Суми : СНАУ, 2019. – Т. 3. – С. 17.
7. Ковтун І., Сербов М. РОЛЬ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ. *SWorldJournal*. 2018. № 13-02. С. 57–68. URL: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-13-02-031> (дата звернення: 20.11.2024).

8. Костюшин В.А., Губар С.І., Домашлінець В.Г. Стратегія розвитку моніторингу біологічного різноманіття в Україні. – Київ, 2009. – 60 с
9. НА РОМЕНЩИНІ З’ЯВИЛИСЯ НОВІ ЗАПОВІДНІ ОБ’ЄКТИ. *rmn.sm.gov.ua* - *Головна*.
URL: <https://rmn.sm.gov.ua/index.php/uk/potochna-diyalnist/ekologiya/14789-na-romenshchini-z-yavilisya-novi-zapovidni-ob-ekti> (дата звернення: 09.01.2025).
10. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ У РОМЕНСЬКОМУ РАЙОНІ. *Головна сторінка*.
URL: <https://www.pek.sm.gov.ua/index.php/uk/892-perspektivi-rozshirennya-prirodno-zapovidnogo-fondu-u-romenskomu-rajoni> (дата звернення: 09.01.2025).
11. Природно-заповідний фонд – внесок України у збереження Життя на Землі – Екологія Право Людина. *Екологія Право Людина*.
URL: <https://epl.org.ua/eco-analytics/pryrodno-zapovidnyj-fond-vnesok-ukrayiny-u-zberezhennya-zhyttya-na-zemli/> (дата звернення: 18.11.2024).
12. Природно-заповідний фонд Сумської області в розрізі територіальних громад. *Природно-заповідний фонд України*. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-18.html> (дата звернення: 17.11.2024).
13. Природно-заповідний фонд як основа збереження природи громади - Українська природоохоронна група. *Українська природоохоронна група*.
URL: <https://uncg.org.ua/osnova-zberezhennia-pryrody-hromady/> (дата звернення: 15.11.2024).
14. РЕГІОНАЛЬНА ДОПОВІДЬ про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2021 році. *Сумська обласна державна адміністрація Департамент захисту довкілля та енергетики*.
URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Sum2021-zizminamy.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).
15. Росія окупувала українські заповідники: як це впливає на екологію світу? :: Свідомі. *Свідомі*. URL: <https://svidomi.in.ua/page/rosiia-okupuvala-ukrainski-zapovidnyky-iak-tse-vplyvaie-na-ekolohiiu-svitu> (дата звернення: 15.11.2024).

16. Типова програмна класифікація видатків та кредитування місцевих бюджетів. *Бухгалтерія для бюджету та ОМС*. URL: <https://oblikbudget.com.ua/article/811-tipova-programna-klasifikatsya-vidatkv-ta-kredituvannya-mstsevih-byudjetv> (дата звернення: 16.11.2024).
17. Усі новини Державної екологічної інспекції у Сумській області – Державна екологічна інспекція у Сумській області. *Державна екологічна інспекція у Сумській області – м. Суми, вул. Берестовська, 1*. URL: https://deisumy.gov.ua/?page_id=536 (дата звернення: 15.11.2024).
18. Чому Україні важливо створювати більше заповідних територій і як це можна зробити?. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/chomu-ukraini-vazhlyvi-zapovidni-terytorii.html> (дата звернення: 16.11.2024).
19. Як природно-заповідний фонд перетворюється в жертву злочинних посягань?. *Офіс Сталих Рішень*. URL: <https://ukraine-oss.com/yak-pryrodno-zapovidnyj-fond-peretvoryuyetsya-v-zhertvu-zlochynnyh-posyagan/> (дата звернення: 17.11.2024).
20. Від втрати біорізноманіття до кліматичних здобутків: інсайти з панельної дискусії в рамках воркшопу ІКІ » Ukrainian Climate Office. *Ukrainian Climate Office*. URL: <https://ukrainian-climate-office.org/від-втрати-біорізноманіття-до-клімат> (дата звернення: 20.05.2025).
21. Довгопола Л. ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДООХОРОННОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ. *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 5(39). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-199-210](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-199-210) (дата звернення: 20.05.2025).
22. Омелич І. Ю., Непошивайленко Н. О. Оцінка біорізноманіття екосистем за допомогою геоінформаційних технологій. *Problems of Environmental Biotechnology*. 2023. № 2. URL: <https://doi.org/10.18372/2306-6407.2.18045> (дата звернення: 20.05.2025).

23. Харачка М. Природно-заповідний фонд як основа формування екологічної мережі. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Економіка АПК*. 2013. № 20 (2). С. 221–227.
24. Терлецька О. В. ПРИРОДНІ ЗАПОВІДНИКИ: ОХОРОНА ДИКОЇ ПРИРОДИ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ БАЛАНС. *Природоохоронні території України: сучасні виклики та перспективи розвитку. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 40-річчю утворення Природного заповідника "Розточчя. Львів, смт Івано-Франкове."* 2024. URL: <https://doi.org/10.32718/zaproz-conference.2024.07> (дата звернення: 20.05.2025).
25. Про необхідність оцінки ефективності функціонування природоохоронних територій : thesis / Т. М. Кузьміна та ін. 2017. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/63260> (дата звернення: 20.05.2025).
26. Keck F., Peller T., Alther R. та ін. The global human impact on biodiversity // *Nature*. 2025. Vol. 641. P. 395–400. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41586-025-08752-2>.
27. Rafferty J. P. Biodiversity loss // *Encyclopedia Britannica*. 14.04.2025. URL: <https://www.britannica.com/science/biodiversity-loss> (дата звернення: 20.05.2025).
28. University of Bologna. Devastating forest loss in Ukraine highlights war's environmental toll // *Phys.org - News and Articles on Science and Technology*. URL: <https://phys.org/news/2025-03-devastating-forest-loss-ukraine-highlights.html> (дата звернення: 20.05.2025).
29. Vincent C., Cristiano A., Cuadros-Casanova I., Pacifici M., Soria C., Tedeschi L., Beekmann M., D'alessio A., Lucas P., Nania D., Rondinini C. The war in Ukraine is changing plausible future socioeconomic scenarios leading to an unexplored outlook for biodiversity // *Conservation Science and Practice*. 2024. Vol. 6. URL: <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/csp2.13056>

30. Actions to halt biodiversity loss generally benefit the climate // PubMed Central (PMC). URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9303674/> (дата звернення: 20.05.2025).

Критерій	Рівень			Коментар
Огляд літератури побудовано навколо основної проблеми, використано найактуальніші сучасні дослідження за темою, чітко відображено зв'язок між завданнями, поставленими в роботі, та попередніми дослідженнями			+	
			+	
			+	
Надана конкретна та точна інформація про методи та дані (кількість, температура, тривалість, послідовність, умови, розташування, розміри тощо), методи пов'язані з іншими дослідженнями.		+		
		+		
Наведено конкретні результати з поясненнями та аналізом, порівняння з результатами інших досліджень, показано чіткий зв'язок проблеми з отриманими результатами		+		
		+		
		+		
Надано пропозиції щодо удосконалення, що підкріплено відповідними обґрунтуваннями (прогноз, модель тощо)		+		
		+		
		+		
Висновки містять зв'язок з найважливішими аспектами попередніх розділів, підсумок ключових результатів, продемонстровано зв'язок між цією роботою та наявними дослідженнями зосереджена увага на суттєвих результатах, зазначено їх можливе застосування; подано обмеження, на які слід спрямувати майбутні дослідження			+	
			+	
			+	
Перелік посилань є повним та достатнім для вирішення завдань дослідження		+		
		+		
Робота оформлена повністю відповідно до вимог			+	
			+	
			+	
Робота не містить друкарських та граматичних помилок			+	
			+	
			+	

Підтверджую, що робота виконана мною самостійно, не містить академічного плагіату. Зокрема, у моїй роботі немає запозичення текстів, ідей чи розробок, результатів досліджень інших авторів без посилань на них, у тому числі буквального перекладу з іноземних мов чи перефразування, що видаються за свій текст, вирваних із контексту тверджень, цитат без лапок, фабрикації (вигаданих) даних чи фальсифікації (вигаданих і модифікованих на догоду бажаному висновку) результатів досліджень.

Цікало М.С.

Підпис

Декларація академічної доброчесності

Я, Цікало Михайло Сергійович , студент 4-го курсу групи ЕКО 2101 Сумського національного аграрного університету зобов'язуюсь дотримуватися принципів академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи. Я проінформований, що у разі порушення мною академічної доброчесності під час виконання кваліфікаційної роботи повинен/нна буду нести академічну та/або інші види відповідальності і до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, в тому числі, кваліфікаційна робота може бути анульована з наступним відрахуванням із університету. Також усвідомлюю, що до мене у майбутньому може бути застосована процедура позбавлення ступеня вищої освіти та відповідної кваліфікації, якщо свідомо вчинене порушення академічної доброчесності не буде виявлено під час перевірки кваліфікаційної роботи на наявність текстових запозичень відповідно до встановленої в університеті процедури з використанням ліцензованих програмних продуктів.

дата

підпис